

Biblioteksplan för Haninge kommun

2016 – 2021

Förslag 13 november 2015

Dokumenttyp	Dokumentnamn	Fastställt/Datum	Gäller från datum
Plan	Biblioteksplan för Haninge kommun 2016-2021	FÖRSLAG 2015-11-13	2016-MM-DD
Beslutat av	Ansvarig avdelning och dokumentförvaltare (namn)	Reviderad	
Kommunfullmäktige	Kultur- och fritidsförvaltningen, Utveckling och stöd		
Dokumentinformation		Diariernr	Version

Innehåll

Inledning.....	3
Biblioteken i Haninge	4
Biblioteken - uppdrag, nytta och utbud	5
Media	6
Inte bara media.....	8
Medborgaren och besökaren	9
Det livslånga lärandet.....	9
Vad vill besökare ha?.....	10
Vilka når biblioteken inte och varför?	12
Bibliotekslagen	13
Nationella minoriteter.....	13
Andra språk än minoritetsspråken och svenska.....	14
Personer med funktionsnedsättning.....	14
Barn och unga.....	14
Hur når biblioteken ut?	16
Samverkan	17
Medarbetaren	18
Den digitala förväntan	18
Skolans roll	19
Nyckeltal.....	20
Utvecklingsområden för biblioteken i Haninge kommun.....	21
Referenser	22
Nationella styrdokument.....	22
Internationella dokument	22

Interna styrdokument	22
Källor	22

Inledning

Enligt Bibliotekslagen ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken ska också främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.¹

Enligt Bibliotekslagen ska alla kommuner ha en biblioteksplan. Haninges biblioteksplan omfattar den kommunala biblioteksverksamheten där verksamheten beskrivs och där ett antal frågor och utvecklingsområden för framtiden tas upp. Biblioteksplanen ska ligga till grund för verksamhetsplaner. Biblioteksplanen ska ses som ett policydokument för kommande fem år och ska följas upp varje år och revideras senast 2021.

Det kommer också att komma en nationell biblioteksstrategi, då Kungliga biblioteket har fått i uppdrag att ta fram en sådan. Erik Fichtelius är den som kommer att leda arbetet med strategin. Slutrapport ska komma 2019. Hur den kommer att påverka biblioteksverksamheten nationellt, i regionen och i Haninge kommun får framtiden visa.

---

¹ Bibliotekslagen 2013:801

Biblioteken i Haninge

Biblioteken i Haninge består av fyra bibliotek - i Brandbergen, Handen, Jordbro och Västerhaninge, en bokbuss och ett mindre bibliotek på Ornö. Biblioteken finns i tre olika geografiska områden – Brandbergen och Ornö i Norr, Handen i Central och Jordbro och Västerhaninge i Syd. Hela förvaltningen är organiserad och arbetar utifrån de geografiska indelningarna. Bokbussen är en resurs för hela kommunen men har sin "hemmastation" på biblioteket i Handen. Alla bibliotek har sin egen karaktär, mycket beroende på det område de befinner sig i, vilka målgrupper de ska rikta sig till och vilka besökare som kommer till biblioteket. Biblioteket i Brandbergen är det enda biblioteket i kommunen som är ett integrerat folk- och skolbibliotek och har därför dagligt öppethållande för Brandbergsskolan. Totalt är det 34 medarbetare och 32,13 årsverken på biblioteken. Sammanlagt har biblioteken öppet 144 timmar varje normalvecka (172,5 timmar med öppethållandet för Brandbergsskolan), 6 648 timmar på ett år (2014).

Biblioteken har olika roller och kompletterar varandra, när det gäller ansvar, media och kompetens. Detta ska ses som en styrka då det idag inte finns ett "bibliotek som kan fungera oberoende av andra bibliotek och det enskilda bibliotekets styrka beror i hög grad på bibliotekssystemets styrka."²

Samtliga medborgare i Haninge ska ha tillgång till fri biblioteksverksamhet i enlighet med Bibliotekslagen, oavsett ålder, etnicitet, sexuell läggning, kön, religion, nationalitet, språk, samhällsklass eller funktionsnedsättning.

---

² Biblioteksplaner, s. 36f

Biblioteken i Haninge:

- är öppet, närvarande och inkluderande med fokus på mångfald
- följer medborgaren genom livet
- är platser där mötet mellan människor och mötet med information, lärande, kunskap, litteratur och läslust står i centrum
- är en verksamhet som gör skillnad i medborgarens vardag

Biblioteken - uppdrag, nytta och utbud

Att biblioteken är viktiga är nog de flesta överens om men bilden av vad ett bibliotek är och vad dess uppgift är kan variera. Svensk biblioteksforening sätter fingret på detta då de har formulerat sig så här: "Biblioteken likställs ofta med biblioteksrummet, och den mest synliga delen av denna. Detta blir en ytlig bild som inte innefattar alla delar av bibliotekens verksamhet. Därmed blir inte heller bibliotekens centrala roll tydlig, central för människors sociala och kulturella välfärd utan också för kommunens utveckling och tillväxt."

Folkbiblioteken har sina rötter i folkbildningen men har över tid blivit allt viktigare för skolans arbete och informationsförsörjningen till olika delar av samhället.

Enligt Svensk biblioteksforening står biblioteken sedan länge på flera olika ben:

- De ska förmedla litteratur och främja läsning.
- De ska vara ett stöd för olika former av utbildning.
- De ska fungera som bildningsinstitutioner i den meningen att de ska vara arenor för människors fria kunskapssökande.
- De ska svara för informationsförmedling till individer och grupper i olika delar av samhället.
- De ska vara kulturinstitutioner och arbeta med till exempel utställningar och programverksamhet.

Till det kommer också bibliotekets stora betydelse som ett offentligt rum och funktion som "samhällets vardagrum".³

Enligt SOM-undersökningen är biblioteken den samhällsinstitution som flesta svenskar har förtroende för, hela 70% har mycket eller ganska stort förtroende för biblioteken.⁴ Utöver det stora förtroendet visar en dansk ekonomisk analys, publicerad i början av 2015, bibliotekens värde för samhället. Den visade att biblioteken årligen ökade den danska bruttonationalprodukten med två miljoner kronor.⁵

Vad är det för verksamhet som utförs på biblioteken? Här kan man tala om kärnverksamhet och vad som sker "utöver" kärnverksamheten. Hur förändras synen på vad som anses ingå i kärnverksamheten?

Det kan vara svårt att ringa in vad biblioteken faktiskt förväntas göra då verksamheten präglas av att det finns en mängd uppgifter som är viktiga och karakteriseras av sin bredd. Och även att bibliotekens verksamhet styrs av olika styrdokument på nationell och kommunal nivå.

Det framgår i avsnittet om besökaren nedan (s. 9) att denne vill ha kunnig personal som ger ett gott bemötande, ett brett mediautbud och en lugn och rofylld miljö. Kanske kan vi säga att detta är bibliotekens kärnverksamhet? Litteraturförmedlingen

---

³ Biblioteksplaner, s. 12f

⁴ Fakta om bibliotek, s. 3

⁵ <http://politiken.dk/kultur/boger/ECE2516652/bibliotekerne-er-en-god-forretning/>

och att inspirera till lustläsning står i fokus på biblioteken, både genom att tillhandahålla mediet i sig, men också genom den kunskap som personalen innehar och förmedlar till besökaren. Denna kunskap begränsar sig självklart inte bara till litteraturförmedling utan även till den bredd av frågor som personal på bibliotek möts av varje dag. Biblioteken fungerar lika ofta som en informationscentral, medborgarkontor och kunskapsförmedlare som rena litteraturförmedlare. Bredden i biblioteksverksamheten gör att förtroendet för biblioteket som kunskapsförmedlare är stort och besökarna är förvissade om att de kommer att få hjälp när de går dit.⁶

Bibliotekens nytta för integrationen och att etablera sig i samhället är också central och visar sig på olika sätt. Det självklara är att biblioteken tillhandahåller media på olika språk och för att lära sig svenska. Utöver det är biblioteken en viktig träffpunkt där olika grupper kan mötas, t.ex. på språkcaféer som finns på flera bibliotek i Haninge. På biblioteken finns också möjlighet att få samhällsorienterad information och på så sätt bli delaktig i samhället och ta del av olika samhällstjänster.

Biblioteken i Haninge har olika karaktär och har en större del av vissa låntagare (t.ex. ungdomar och äldre), som kan ses som prioriterade. Detta beror mycket på vilka områden biblioteken finns i, och hur mycket socioekonomiska faktorer spelar in. Trots detta behöver biblioteken, i framför allt referensarbetet men också till viss del utbudet, ta hänsyn till och ha fokus på alla åldrar och grupper, för alla åldrar och grupper kommer till biblioteket. Det bör påpekas att alla bibliotek inte kan tillgängliggöra all sorts service på alla bibliotek, utan att man ska se biblioteken i Haninge som en helhet, där dess samlade resurser kan tillgodose medborgarens biblioteksbehov. Bibliotekens verksamhet ska vara i balans mellan efterfrågan och de riktlinjer som finns och styras av bägge dessa. Utmaningen är att vara till för alla, samtidigt som varje individs behov ska kunna tillgodoses så långt som möjligt.

Media

Det finns en inköpsstruktur inom biblioteken i Haninge som reglerar hur inköpen hanteras och görs - de inköp som görs utifrån de hjälpmedel personalen har att tillgå för att få en överblick av utbudet på marknaden, men också de inköp som görs baserade på inköpsförslag från biblioteksbesökare. Alla inköp begrundas utifrån olika aspekter, som är beskrivna i de principer för medieurlval som finns inom biblioteken i Haninge (se referenslista, s. 22). Det är viktigt att biblioteken tar hänsyn till vad som

---

⁶ Olika syn på saken, s. 25

efterfrågas men också tillhandahåller ”smalare” litteratur och litteratur som kan vara svår att hitta på den kommersiella marknaden. Biblioteken behöver ha ett brett och kvalitativt utbud av böcker, där efterfrågan är vägledande vid inköp av media. Det är viktigt att medieinköpen präglas av ett professionellt urval och en medvetenhet om medieurvalets helhet. Bibliotekslagen är tydlig i den här frågan, där det står att ”Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet”⁷.

Viss media som efterfrågas kan vara omöjlig att få tag på via inköpskanaler. För att ändå tillgodose besökarens önskemål finns möjligheten att fjärrlåna viss media från andra bibliotek. Fjärrlån är ett gemensamt åtagande för svenska bibliotek för att kunna tillgodose besökarnas önskemål då det egna bibliotekssystemets begränsningar visar sig. Även här är Bibliotekslagen tydlig: ”I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.”⁸

E-böckerna är en viktig del av bibliotekens mediautbud, då de får stort utrymme i samtalet i samhället. Än så länge är det dock inget som tyder på att den fysiska boken har förlorat sin plats i läsandet - biblioteken i Haninges utlån av e-böcker är 2, 2% av de totala utlånen men 6% av den totala mediabudgeten. Det är lätt att tro att det bara är att tillföra mer pengar till e-böckerna men eftersom det finns en budget så måste biblioteken hela tiden göra en avvägning hur mycket budgetutrymme e-böckerna ska få ta i förhållande till övriga medier som det också finns en förväntan och efterfrågan på. Det är med det i ryggen som biblioteken i Haninge år 2012 tog beslutet att göra en begränsning av e-boksutlåningen utifrån ett kostnadstak i en kvartalsmodell, som också har fått ett tillägg på ett begränsat antal utlån under en begränsad kortare tidsperiod. Om e-boksutlåningen skulle ”släppas fri” utan att det budgetutrymme som behövs finns, skulle det tyvärr inskränka alltför mycket på det övriga mediautbudets kvalitet.

Det är en mycket liten del av befolkningen som nyttjar möjligheten att låna e-böcker. Enligt Svensk biblioteksförnings statistik från 2013 såg utlåningen i hela landet ut som följer:

- E-böcker - 1 531 433 utlån

---

⁷ Bibliotekslagen, 6§

⁸ Bibliotekslagen, 14§

- Tryckta medier - 55 417 216 utlån
- AV-medier (ljudböcker m.m.) - 11 547 457 utlån

Biblioteken i Haninges siffror för 2014 ser ut som följer:

- E-böcker - 8 243 utlån
- Tryckta medier och AV-medier – 358 806 utlån

Även om e-boksutlånen har stigit markant de senaste åren (2011 var e-boksutlånen i Haninge endast 3 499) kan de knappast "konkurrera" med de tryckta medierna. Det beror antagligen dels på grund av att biblioteken har en budgetspärr, dels på att utbudet av e-böcker fortfarande är mycket begränsat och därför inte kan konkurrera med det utbud som de fysiska medierna har. Men att läsare fortfarande vill läsa en fysisk bok kan vara en viktig faktor i statistiken. Värt att notera är att konkurrera inte är rätt ord i sammanhanget utan e-böckerna ska ses ett komplement, som möjliggör att fler kan läsa på sina villkor.

När det gäller utlån av barn- och vuxenmedia och förhållandet mellan fack- och skönlitteratur kan vi se att det på biblioteken i Haninge lånas något mer barnmedia än vuxen medan skönlitteraturen lånas i långt större utsträckning än facklitteratur.

2013	Barn 50%	Vuxen 50%	Fack 29%	Skön 71%
2014	Barn 52%	Vuxen 48%	Fack 29%	Skön 71%

De senaste tio åren har medborgarnas möjligheter att tillfredsställa sina behov av media och information förändrats radikalt. Det finns alternativ till bibliotek, vilket gör att bibliotek bör ställa sig frågan om de ska fortsätta leverera det som medborgarna kan få både enklare och billigare på andra håll. I undersökningen "Olika syn på saken", gjord av Svensk biblioteksforening 2011, föreslås att biblioteken i stället skulle kunna välja att konstatera att befolkningen får vissa av sina behov tillgodosedda av andra aktörer och koncentrera sig på det man är ensam om eller bäst på att erbjuda.⁹

Det är svårt att sia om hur den fortsatta digitaliseringen kommer att fortsätta påverka biblioteken och deras verksamhet i framtiden. Eller hur den kommer att fortsätta påverka synen på bibliotek och böcker. Oavsett hur digitaliseringen kommer att

---

⁹ Olika syn på saken, s.24f

påverka kvarstår dock bibliotekens roll som en möjlighet till att riskfritt och kostnadsfritt experimentera i sitt läsande, våga pröva nya författare och genrer. Eller bara möjligheten att få tag på media som annars kan vara alltför dyr för individen att köpa.

Inte bara media...

Förutom de fysiska tillgångarna innefattar övrig verksamhet:

- Läxhjälp i samarbete med Röda korset
- Språkhjälp i samarbete med Röda korset
- Sago- och sångstunder
- Teaterföreställningar
- Bio för de minsta
- Lov- och helgaktiviteter för barn och unga
- Olika litteraturanknytna evenemang, t.ex. författarbesök
- Klassbesök
- Läsecirklar
- Bokprat
- Advokatsamfundets jourverksamhet

Utöver detta finns också en hel del andra tjänster, såsom tidningar och tidskrifter, datorer och skrivare, kopianor, scanner, studierum och plats för studier. I detta ingår att biblioteket också finns som 24-timmarsbibliotek, där bibliotekens digitala tjänster finns tillgängliga dygnet runt. Det gör att medborgarna inte är beroende av ett öppet bibliotek för att kunna använda en del av tjänsterna, såsom att leta efter och beställa böcker, låna e-böcker och boka dator.

Över tid har synen på vad biblioteken ska göra och inte göra förändrats, där bland annat bokbussar och programverksamhet har ansetts vara mer eller mindre i fokus för bibliotekens verksamhet. Just nu är biblioteksvärlden i en fas där detta anses vara viktigt och något som det läggs resurser på. Framtiden får visa om dessa delar av verksamheten också blir en del av kärnverksamheten.

Mycket av verksamheten, bland annat den litteraturförmedlande, är en mer kvalitativ än kvantitativ verksamhet där antal besök och utlån inte säger något om kvaliteten på

verksamheten eller hur besökaren/deltagaren uppfattar denna. En besökare kan få hjälp under en längre stund och vara väldigt nöjd med biblioteksbesöket men det enda det har genererat som är mätbart är en in- och utpassering på biblioteket. Här kan man reflektera över vad besökarna egentligen efterfrågar ska finnas på biblioteken (se avsnittet Medborgaren och besökaren, s. 9).

Mycket av biblioteksverksamheten är svår eller i princip omöjlig att mäta. Det gör att det kan vara svårt för någon utomstående att få ett helhetsgrepp om vad som faktiskt görs på biblioteken om man inte har statistik som visar helheten tydligare att luta sig tillbaka på. Ett mer aktivt arbete med nyckeltal kan visa upp en mer komplex bild av biblioteksverksamheten även i siffror. Mer om nyckeltal på s. 20.

Här finns även öppettider med som en viktig del, då det är lätt att fokusera på antalet timmar som biblioteken har öppet för allmänheten. Dock görs mycket verksamhet bakom kulisserna, till exempel klassbesök, cirkelverksamhet, bokprat, sagostunder som vänder sig till vissa grupper men som sker utöver det ordinarie öppethållande. Utöver detta är den så kallade inre tiden viktig för alla medarbetare på bibliotek då många delar att yrkesutövandet kräver tid då man inte är bunden till den yttre miljön i biblioteket. Ett utökat öppethållande på biblioteken kan göra att kvaliteten inom vissa andra delar av biblioteksverksamheten blir lidande. Dessutom är frågan om när biblioteken har öppet, vilka grupper som har möjlighet att komma till biblioteken under dessa tider och om det skiljer sig åt i öppethållande mellan olika bibliotek och dagar i veckan viktig. I Haninge har biblioteken en relativt god spridning i sitt öppethållande som försöker tillgodose medborgarnas olika behov utifrån de olika resursnivåer som finns på de olika biblioteken.

Bokbussen kompletterar övriga bibliotek och besöker platser utan ett fast bibliotek. Fokus ligger på förskolor i kommunens ytterområden, vuxna personer med funktionsnedsättning inom Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)-verksamheten och äldre. Bokbussen besöker ett trettiotal förskolor och familjedaghem, ett antal dagliga verksamheter och gruppboenden och äldreboenden och träffpunkter för äldre. Utöver detta finns även ett par allmänna hållplatser.

Den uppsökande verksamhetens arbete är beroende av en god samverkan och tydlig kontakt med Socialförvaltningen och dess personal för att kunna nå ut med

biblioteksverksamheten och därmed gemensamt uppfylla Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).¹⁰

Biblioteken är en självklar plats där lärandet står i centrum – där finns plats för studier, information att hämta själv och få hjälp med att inhämta. Svensk biblioteks förening påpekar att då det gäller lärandet är det inte alltid ”självklart att en sådan ambition [mer lärande] måste åtföljas av satsningar på biblioteksverksamheten.”¹¹ Det är inte alltid tydligt vad som är folkbibliotekens, skolbibliotekens och högskolebibliotekens ansvar och var gränserna går dem emellan.

Det är viktigt att komma ihåg att alla större satsningar kan ha stor betydelse för olika verksamheter och individer, men det kan också bli både kostnads- och personalkrävande. Det behöver alltid ske en beräkning om vad som finns resurser för inom nuvarande verksamhet, vad som är rimligt att välja bort för en viss aktivitet och/eller verksamhet och vad som kräver extra resurser - i tid, personal och rena pengar. Det är effekten av satsade resurser i paritet med resursernas omfattning som är intressant i sammanhanget.

Medborgaren och besökaren

Haninge kommun hade vid årsskiftet 2014/2015 82 407 invånare. Kommunens invånare väntas enligt befolkningsprognosen växa till drygt 90 000 i antal till år 2024. Alla åldrar förväntas öka under den här perioden, men främst väntas antalet tonåringar och personer i åldern 75-85 år öka. Sammantaget väntas antalet grundskolebarn öka från 9 200 till 10 800 under de kommande tio åren.

Det kommer att ske en utveckling av en regional stadskärna i Haninge. Hur detta kommer att påverka bibliotekens verksamhet är dock svårt sia om, i alla fall under den tidsperiod som denna biblioteksplan gäller. Däremot är det tydligt att en ökad befolkning leder till ett ökat besöksunderlag för biblioteken.

Hur kan biblioteken möta den ökande befolkningen och deras förväntan på verksamheten? Hur kommer en förändrad åldersstruktur påverka förväntan på biblioteken och deras verksamhet? Hur kommer de utmaningar som finns redan idag utvecklas inom de kommande åren?

---

¹⁰ LSS 2012:930, 9e§

¹¹ Biblioteksplaner, s. 25

Det livslånga lärandet

Biblioteken har möjlighet att följa medborgaren genom livet och erbjuda något under alla faser i livet - att vara en röd tråd, vilket också det livslånga lärandet är. Det livslånga lärandet finns även med som ett mål i Haninge kommuns Kulturpolitiska program, som självklart även omfattar biblioteken. Tyvärr finns det några medborgare som är svåra att nå och vissa åldrar där biblioteken har svårt att attrahera. Mer om det längre fram.

Biblioteken erbjuder, i samarbete med Barnavårdscentralen (BVC) en gåvobok till alla nyfödda och fyraåringar i kommunen. Detta för att uppmuntra till läsning och locka till biblioteket och ha möjlighet att erbjuda lånekort och berätta om verksamheten. Det erbjuds också sagostunder, teaterföreställningar och många andra aktiviteter för barn i de yngre åldrarna. Alla elever i förskoleklass erbjuds en introduktion på biblioteket och alla elever kan få ett bibliotekskort om de och målsman så önskar. Många lärare tar möjligheten att regelbundet komma på besök för att låna och lämna böcker. I vissa årskurser erbjuds också bokpresentationer för att ytterligare stimulera läslusten.

I de högre skolåldrarna blir det svårare för biblioteken att attrahera, något som många verksamheter upplever. Man kan se en skillnad för de bibliotek som har skolor knutna till sig. Däremot kvarstår utmaningen att få ungdomar att komma till biblioteket på sin fritid, även om det sker riktade aktiviteter till dessa åldrar. Därför kan samarbeten med till exempel fritidsgårdar, skolor och idrottsföreningar vara avgörande för bibliotekens arbete gentemot dessa åldrar. Det är också viktigt att biblioteken utgår från vad ungdomarna vill ha och gör dem delaktiga. Här är det särskilt viktigt att biblioteken har fokus på unga vuxna personer med funktionsnedsättning som kan behöva ytterligare stöd och hjälp för att ta steget från skolan till ett läsande vuxenliv.

Det finns en stor svårighet att nå så kallade unga vuxna, de i övre tonåren och i tjugooårsåldern. Enligt "Olika syn på saken", en undersökning om biblioteksbesökare och icke-besökare från 2011, är det mycket annat som är mer attraktivt i dessa åldrar och många verksamheter, inte bara biblioteken, har svårt att stå ut i mängden och fånga in dessa åldrar.

Ofta lyfts flickor fram som en grupp som kommunens olika verksamheter måste satsa särskilt på eftersom de ofta hamnar på sidan av pojkarna. Biblioteken har dock sällan det problemet, det är flickorna och kvinnorna som i störst omfattning besöker

biblioteket. Biblioteken har oftare en utmaning att nå pojkar och män, något som de senaste årens PISA-resultat¹² kan vara en indikator på. Bibliotekens läsfrämjande uppdrag har alltid varit centralt i verksamheten och finns även med i Bibliotekslagen.¹³ Både litteraturförmedling och det lässtimulerande är viktigt att arbeta aktivt och kontinuerligt med, gentemot olika åldrar och grupper. Detta kan vara att t.ex. fortsätta arbeta inom projekt, såsom det lyckade läs- och idrottsprojektet Läsloppet BK, som påbörjades under våren 2014 på biblioteken i Haninge.

Det upplevs som att många kommer tillbaka till biblioteken och blir stadiga besökare när de bildar familj. Därefter är det många som stannar kvar under en längre tid, kanske hela livet. Det blir extra tydligt då de äldre har gått i pension och har mer fritid och större möjlighet att medverka vid diverse evenemang.

Vad vill besökare ha?

Enligt undersökningen "Olika syn på saken" skiljer sig inte biblioteksbesökarens och icke-besökarens syn på biblioteket särskilt mycket åt. Båda grupperna - oavsett ålder, inkomst och utbildning, skattar många av bibliotekens olika verksamheter mycket högt, där framför allt kunnig personal som ger ett gott bemötande, ett bra mediautbud och en lugn och rofylld miljö ses som det allra viktigaste. "Både hög- och lågfrekventa användare underströk personalens betydelse för att underlätta deras besök och för att åstadkomma möten och dialoger."¹⁴

I undersökningen lyfts programverksamhet av olika slag fram som något som inte ses som särskilt viktigt, det finns ingen önskan att biblioteken ska bli några upplevelsecentra, utan det är framför allt det som är bibliotekens kärnverksamhet som både besökare och icke-besökare vill ha. Ett stort undantag är dock barnaktiviteter, som har en särskild ställning på biblioteken och något som förväntas finnas.

Enligt undersökningen sägs det ibland att användarna skulle efterfråga andra saker om de bara kände till allt det som görs på bibliotek. I sådana fall kan man dock tycka att svaren från de som ofta använder bibliotek skulle skilja sig från de som nästan aldrig

---

¹² <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studier/pisa/pisa-2012-1.167616>

¹³ Bibliotekslagen, 7§

¹⁴ Olika syn på saken, s. 9

gör det, eftersom de som ofta besöker biblioteket borde ha haft goda möjligheter att se nya verksamheter och ett nytt utbud.¹⁵

Intressant är också hur uppfattningen om vad ett bibliotek ska vara skiljer sig åt när kommunalråd, kommunala tjänstemän och allmänheten fick frågor om detta. ”55 procent av allmänheten tyckte att bibliotek borde behålla sin traditionella funktion som lugna och tysta platser för läsning och böcker, medan motsvarande siffra för kommunalråd och kommunala tjänstemän var 15 procent.”¹⁶

Undersökningen slår hål på myten att antagandet att ”särskilt äldre tycker att det är viktigt att biblioteket finns nära och att det är lätt att komma dit, men det finns knappt några skillnader alls mellan hur olika ålderskategorier svarat på den frågan.”¹⁷ Trots detta finns det skäl att se på hur kommunkartan ser ut, vilka områden har väldigt långt till närmaste bibliotek? Och hur stor hänsyn tas till detta när det byggs nya bostadsområden? Hur många bibliotek, årsverken och öppettimmar blir det i förhållande till den nya mängden medborgare i området? Borde det byggas nya bibliotek, då de befintliga inte kan tillgodose behoven hos de nya medborgarna? Eller räcker det med att utöka resurserna på de befintliga biblioteken? Oavsett vad svaret blir så är detta något som är viktiga frågor att ställa sig vid byggandet av nya bostadsområden i kommunen.

En ökad åldrande befolkning ställer krav på bibliotekens tjänster riktade till målgruppen. Biblioteken i Haninge erbjuder målgruppen anpassade medier, tekniska hjälpmedel och tillgång till ny teknik för att öka den digitala tillgängligheten. Boken kommer-service ges till personer som av ålders- eller hälsoskäl inte själva har möjlighet att besöka biblioteken i kommunen. På biblioteket i Handen finns det en särskild talboksinformation som ger service till medborgare i hela kommunen. För äldreboenden och träffpunkter finns möjlighet att få depositioner av böcker och andra medier och besök av bokbussen. Likaså erbjuds dessa lån av minneslådor med olika teman. I samarbete med äldreomsorgen och andra aktörer anordnas aktiviteter riktade mot äldre personer. Denna verksamhet kommer med största sannolikhet bli än viktigare om vi ser till befolkningsprognosens antagande att åldersgruppen 75-85 är en av de som kommer att öka allra mest.

---

¹⁵ Olika syn på saken, s. 21

¹⁶ Olika syn på saken, s. 22

¹⁷ Olika syn på saken, s. 14

En intressant aspekt av undersökningen är att en bra hemsida inte är särskilt viktig för besökarna, medan personalen tycker att det är betydligt viktigare.¹⁸ Däremot kan man fundera på om den här frågan har ändrats mycket på grund av teknikutveckling och teknikberoende sen undersökningen gjordes 2011?

I undersökningen konstaterar man att till ”stor del överensstämmer alltså användarnas bild av hur man tycker biblioteket ska vara med hur man tycker att det är.”¹⁹ Det ska dock påpekas att användarna inte är en lättanalyserad grupp som inte alltid betar sig som man tror sig kunna förutsäga.²⁰ Det har genomförts flera brukarundersökningar på biblioteken i Haninge genom åren och det finns anledning att kontinuerligt fortsätta med dessa.

Vilka når biblioteken inte och varför?

Biblioteksbesöken minskar något i Sverige och Haninges statistik visar också samma utveckling. 2004 var biblioteken i Haninges totala utlån 421 695 (5,9 per invånare) och hade 2014 minskat till 367 776 (4,46 per invånare). 2004 hade biblioteken i Haninge totalt 472 578 besök (exklusive hemsidan) och hade 2014 minskat till 466 155. Det har inte varit en stadig nedåtgång utan vissa år däremellan har visat höga siffror, bland annat 2009 då utlånen var 459 170 stycken och 2013 då utlånen var 407 537. Dessa siffror har dock inget med minskade öppettider då bibliotekens antal öppettimmar gick från 6 310 timmar 2004 till 6 648 timmar 2014. Däremot kan andra faktorer ha påverkat, t.ex. Jordbromalmsskolans nedläggning 2011 då skolbiblioteket också lades ned.

De nedåtgående siffrorna som statistiken ger upphov till flera frågor:

- Vad beror de sjunkande besöks-siffrorna på?
- Hur ska trenden kunna vändas?
- Vad säger egentligen besöksstatistik om biblioteksverksamheten och hur besökarna upplever den?
- Finns det andra sätt att mäta kvaliteten i verksamheten än bara i besöks- och utlåningsstatistik?

---

¹⁸ Olika syn på saken, s. 14

¹⁹ Olika syn på saken, s. 18

²⁰ Olika syn på saken, s. 24

I "Olika syn på saken" lyfts det att "det är inte alltid lätt att se åt vilket håll biblioteken är på väg eller vem som ska peka ut färdriktningen. Utvecklingen väcker frågor om för vem biblioteken ska finnas och vad de ska göra. Behovet av att sätta fokus på olika gruppers syn på biblioteket blir därför tydligt. Och det gäller inte minst de invånare som inte brukar använda folkbiblioteken."²¹

Det är dock tydligt att det inte är "faktorer hos biblioteken som i första hand uppges som skäl att minska besöken"²² och det är inte heller "en försämrade service på biblioteket som är huvudorsaken."²³ Så om orsaken till att vissa medborgare inte kommer till biblioteket *inte* är biblioteket, dess personal och utbud, utan andra orsaker, uppstår vissa frågor.

- Hur mycket ska biblioteken göra för att nå dessa?
- Ska biblioteken fokusera på alla de besökare som kommer och ge dessa ökad kvalitet eller ska målet faktiskt vara att nå alla? Eller bara fler?
- Vad är rimligt då det gäller hur många biblioteken ska nå? Kan det krävas att en offentlig service ska nå alla? Och att alla verkligen ska komma?
- Har biblioteken tillräckligt med resurser att ge alla medborgare service om *alla* faktiskt skulle komma till biblioteken?

Det biblioteken borde ta till sig är detta: skälen till att vissa icke-användare inte besöker biblioteket är oftast emotionella - de uppfattar sig inte vara sådana som går på biblioteket. "Biblioteket upplevs inte som enkelt och smidigt av dem som inte är vana att använda det – att ta sig över de inledande hindren känns för besvärligt. Samma saker som gör att den vana besökaren känner sig bekväm, skapar osäkerhet hos andra."²⁴

Vad är det som gör att en lagstadgad, demokratisk, icke-kommersiell och i stort sett helt gratis verksamhet som är öppen för alla där titlar och sociala kategorier inte spelar någon roll uppfattas som att den har för höga trösklar?

Svensk biblioteks förening menar att "ha tillgång till ett bibliotek handlar för den enskilda individen också om en känsla av vem biblioteket egentligen är till för." För vissa kan det nog finnas en mental tröskel, som ibland är väldigt hög. I mångas ögon är

---

²¹ Olika syn på saken, s. 21

²² Olika syn på saken, s. 7

²³ Olika syn på saken, s. 8

²⁴ Olika syn på saken, s. 8

biblioteket ett finrum, inte ett vardagsrum.²⁵ Detta är något som tyvärr alla bibliotek har brottats med under en lång tid. Och hur gör man för att riva den höga tröskeln? Det finns skäl att återkomma till detta dilemma, vilket också görs i avsnittet om hur biblioteken når ut.

Däremot så kan det betonas att biblioteken behövs. Det är framför allt baserat på undersökningen "Olika syn på saken" där användarna som sagt placerar kunnig personal i topp. Även värdesättandet av bibliotekets utbud av böcker som annars kan vara svåra att få tag på visar att internet och billiga pocketböcker inte räcker. Men behoven hos användarna förändras, liksom de valmöjligheter medborgarna har för att söka information, upplevelser och litteratur. Därför är det viktigt att samtalet mellan icke-användare, användare, personal och politiker ständigt pågår, så att biblioteken "fortsätter att utvecklas i takt med sin tid och så att alla invånare upplever att biblioteket är ett självklart val i deras sökande efter kunskap och kultur."²⁶

Bibliotekslagen

Bibliotekslagen lyfter fram ett antal prioriterade grupper. Dessa är de nationella minoriteterna (judar, romer, sverigefinländare, samer och tornedalingar), personer som har annat modersmål än svenska och personer med funktionsnedsättning. Detta ska göras genom att erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken, andra språk än minoritetsspråken och svenska och på lättläst svenska och utifrån funktionsnedsattas behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel.

Nationella minoriteter

I Regionbibliotek Stockholms förstudie om biblioteken och de nationella minoriteterna påpekas att det inte räcker för biblioteken att ha media på dessa språk utan att man bör jobba gentemot dessa grupper på andra sätt och att dessa även ska göras till medaktörer.

I Haninge är sverigefinländare och romer de starkast representerade grupperna. På grund av detta blir det mest naturligt att biblioteken lägger störst fokus på dessa två grupper. Båda dessa nationella minoriteter har samrådsgrupper i Haninge, vilka skulle vara naturliga samverkanspartners för biblioteken och där det bör finnas en

---

²⁵ Biblioteksplaner, s. 18

²⁶ Olika syn på saken, s. 25

kontinuerlig kontakt med dessa. Det finns också en minoritetssamordnare och för närvarande en romsk utredare i Haninge kommun, där det faller sig naturligt att ta kontakt med dessa vid initiering av samverkan.

Då det gäller judar blir det naturligt att den gruppen söker sig till Stockholm, då det finns ett rikt kulturutbud för den gruppen där.

Andra språk än minoritetsspråken och svenska

Även andra språk än minoritetsspråken och svenska finns självklart med i bibliotekens verksamheter. Detta kan yttra sig på flera sätt men framför allt genom att tillhandahålla medier på andra språk än svenska, i verksamheten ta hänsyn till de som har ett annat modersmål än svenska och tillhandahålla medier, hjälpmedel och medier på lättläst svenska för de som vill lära sig svenska.

I Haninge biblioteks Medieurvalsprinciper står:

Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt flerspråkigheten i kommunen. Biblioteket ska tillhandahålla litteratur på andra språk än svenska, på lättläst svenska och vid behov erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken. Haninge är förvaltningsområde för finska språket, vilket ska avspeglas i medieurvalet.

Precis som med de nationella minoriteterna bör det även finnas en kontakt med dessa grupper för att kunna erbjuda annat utöver media.

Utöver detta är biblioteken en viktig del av möjligheten till integration, då många vänder sig till biblioteket för att få hjälp och samhällsinformation.

Personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning ska självklart känna sig välkomna och ha möjlighet att erbjudas biblioteksservice utifrån sina behov och förutsättningar på alla bibliotek i kommunen. I Haninge arbetar alla kommunala verksamheter utifrån styrdokumentet "Lätt och rätt för alla", som fastställer hur Haninge ska arbeta utifrån FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Utöver detta ska varje bibliotek ha en tillgänglighetsplan för att ha möjligheten att söka bidrag från Statens kulturråd.

Biblioteken ska också vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov och biblioteken i Haninge strävar efter att lokaler och information ska vara tillgängliga

för personer med funktionsnedsättning. Samtliga bibliotek erbjuder medier och tekniska hjälpmedel anpassade för målgruppen och för att öka den digitala tillgängligheten används ny teknik i biblioteks-verksamheten. En fråga som bör ställas är om alla lokaler för biblioteksverksamhet är fysiskt tillgängliga för alla eller utgör de ett hinder för vissa grupper och deras möjlighet att ta del av bibliotekens utbud?

Dagliga verksamheter och gruppboenden erbjuds besök av bokbussen och kan också beställa temalådor. Biblioteken anordnar och deltar också i olika aktiviteter anpassade för målgruppen. Biblioteken samverkar med andra förvaltningar och föreningar i arbetet med att nå personer med funktionsnedsättning. Ett led i att nå dessa är att bokbussen har fokus på bland annat vuxna personer med funktionsnedsättning genom att besöka några dagliga verksamheter och gruppboenden.

Barn och unga

Utöver de prioriterade grupperna ska folkbiblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt barn och unga för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

Biblioteken i Haninge arbetar kontinuerligt med en samsyn kring litteratur och aktiviteter för barn och ungdomar då det finns ett nätverk både inom biblioteken och i regionen som har särskilt fokus på detta. Det finns också ett nätverk av samarbetspartners i övriga kommunen, både andra kommunala verksamheter och kommersiella (se avsnittet om samverkan, s. 17). På detta sätt möjliggörs att biblioteken har större möjlighet att nå ut till fler barn och ungdomar i hela Haninge.

Biblioteken har lättare att nå barnen än ungdomarna och barnen både läser mer och besöker biblioteken oftare än vad ungdomar gör. Detta blir också väldigt tydligt då det finns en skillnad mellan pojkar och flickor. Som nämndes ovan har biblioteken svårare att nå pojkarna än flickorna. Dessutom är det pojkarna som visar den största försämringen i läsförståelsen i PISA-undersökningarna.²⁷ Detta är något som kanske först och främst faller inom skolans område, men även folkbiblioteken har en självklar roll för att förbättra detta, framför allt då det gäller att tillhandahålla medier för olika läsnivåer och vissa hjälpmedel men även för att skapa läsande förebilder och föra upp läsning på agendan.

---

²⁷

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.201585!/Menu/article/attachment/Vanliga%20fr%C3%A5gor%20om%20PISA.pdf
<http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/internationella-studier/pisa/pisa-2012-1.167616>

Haninge kommuns undersökning Ung livsstil bekräftar att läsningen går ner i alla åldrar, men allra kraftigast i skolår 7 och uppåt, där de som aldrig läser en bok ökar allra mest. Resultaten från PISA-undersökningen bekräftas även i Ung livsstil, där både pojkar och flickors läsande går ner men pojkarna läser mindre än flickorna, i alla åldrar.

Ung livsstil bekräftar också att bibliotek inte är något som ungdomar i högstadiet och gymnasiet ser som något prioriterat. På frågan om vilka kulturverksamheter som kommunen bör satsa på tycker endast 4-8 % av de tillfrågade att bibliotek ska satsas på, både år 2008 och 2012.

Svaren från de tillfrågade barnen och ungdomarna, från årskurs 4 till gymnasiet, bekräftar att även denna grupp vill ha samma sak på biblioteket som de tillfrågade i undersökningen "Olika syn på saken" – låna böcker, få lugn och ro, få tips om böcker och sitta och läsa/studera ligger i topp i alla åldrar i både 2008 och 2012 års undersökningar.

På biblioteken ska barnen och ungdomarna:

- mötas av respekt
- mötas av personal som tar hänsyn till att det finns många olika familjekonstellationer
- mötas av ett rikt, varierat och aktuellt utbud av olika medier
- ges vana att använda bibliotekets resurser
- mötas av ett bibliotek som är en del av samhällets nätverk när det gäller språkutveckling, kulturarv, kulturupplevelser och eget skapande
- mötas av ett bibliotek som lägger grunden till det livslånga lärandet (tillsammans med skola, föräldrar, förskola med flera)
- stimuleras till nyfikenhet och läslust, muntligt berättande och eget skrivande

I övrigt ska biblioteken:

- vara en fristad och mötesplats
- stärka barn och ungas utveckling till aktiva, demokratiska samhällsmedborgare
- bidra till att stärka barn och ungas personliga utveckling
- aktivt söka upp barn och ungdomar i olika miljöer

- arbeta för att användandet av biblioteket inte ska begränsas av ekonomiska hinder²⁸

Hur når biblioteken ut?

Det sker väldigt mycket på alla bibliotek i Sverige och så även i Haninge. Men när biblioteken ut med vad som görs? Kommer alla som skulle kunna tänkas vara intresserade? Och vad är det som gör att de inte kommer? Är det en bristande marknadsföring? Eller finns det andra faktorer?

Enligt Svensk biblioteksförnings skrift om biblioteksplaner är biblioteken en av få offentliga platser i ett allt mer segregerat samhälle där ”människor med olika bakgrund kan mötas på ett naturligt sätt. Det här är något att vara rädd om. Biblioteken har dessutom stora möjligheter att göra mer. Om de får politiskt stöd.”²⁹

Även om biblioteken i Haninge idag når väldigt många, har mycket att erbjuda besökarna och ger service som många är nöjda med så finns det fortfarande utrymme för utveckling när det gäller hur man når ut. Undersökningen ”Olika syn på saken” konstaterar just att ”biblioteken behöver bli bättre på att nå ut med vad de har att erbjuda eftersom många användare i intervjuerna efterfrågat aktiviteter som redan idag görs på biblioteken.”³⁰ Har biblioteken ett informations- och tydlighetsproblem? I en brittisk undersökning uttryckte sig en icke-användare så här: ”I don’t know what libraries do you see... I get leaflets about pizzas come through my door... I don’t get a leaflet about the library.”³¹ (Jag vet inte vad bibliotek gör... Jag får reklamblad om pizzor i brevinkastet... Jag får inte reklamblad från biblioteket.)

Inom det här området finns mycket som biblioteken kan utveckla. Frågan är bara hur, då biblioteken i Haninge inte har någon budget för marknadsföring utan måste förlita sig på de kanaler inom kommunen eller via inarbetade samarbeten som finns. Dessa kan dessutom bara användas om möjlighet finns och det är inte säkert att biblioteken når ut med sin information just där och då som de vill, kanske på grund av utrymmesbrist i en annons.

---

²⁸ Biblioteksplaner, s. 46f

²⁹ Biblioteksplaner, s. 28

³⁰ Olika syn på saken, s. 22

³¹ Olika syn på saken, s. 22

Dessutom behöver biblioteken bli bättre på att utvärdera och följa upp sina aktiviteter. Om ett program har haft få eller många besökare – vad var det som orsakade detta? Fanns det en annons i veckans Mitt i Haninge, var det anledningen till att så många kom? Det är sällan de här frågorna ställs vilket gör det svårt att förändra och förbättra till nästa program som ska genomföras.

Hur når biblioteken de som inte nås i vanliga fall? Det finns digitala skärmar på alla bibliotek och trycksaker för olika programverksamheter men då nås bara de som redan kommer till biblioteket. Finns kunskapen om att det finns en hemsida och sociala medier för biblioteken? Och hur hittar medborgarna dessa? Det är en väldigt smal tunnel som biblioteken verkar i och som når en begränsad mängd av medborgarna. I detta finns också en tillgänglighetsaspekt att beakta, då det kan begränsa möjligheten att nå ut till de med funktionshinder och med andra modersmål än svenska. När man ska nå många är det också viktigt att tänka på vem som kan läsa de texter som sprids, att det inte ska vara för stora textmängder och att informationen ska vara lättläst.

Hur nås de som aldrig kommer till biblioteket?

- Är det genom annonser i tidningar?
- Affischer utanför bibliotekets direkta närområde?
- En trycksak till alla hushåll?
- En trycksak till alla nyinflyttade?
- Via kommunens kanaler?
- Möjliggöra personliga möten på nya platser?

Även frågan om varifrån resurser till detta tas måste ställas.

Dock behöver biblioteken fundera över vilka fler man vill nå och hur. För det är inte realistiskt att försöka nå alla och dessutom på samma sätt. Även om biblioteken idag når väldigt många människor och grupper och jobbar uppsökande på många sätt, måste frågan om vilka insatser man vill göra och gentemot vilka grupper ställas.

Dessutom är det så att om alla Haninges medborgare skulle komma till biblioteken skulle med största sannolikhet inte biblioteken ha resurser för att kunna ta emot alla och tillmötesgå deras önskemål. Detta gäller också de skolor som regelbundet får en inbjudan om besök på biblioteket som är riktade mot vissa årskurser. Alla kommer inte, vilket är ledsamt på många sätt men också tur då det inte finns tillräckligt med

personal, tid eller media på biblioteken i Haninge för att kunna tillgodose alla klassers önskemål. I den aspekten blir behovet av skolbibliotek på varje skola väldigt tydligt.

Samverkan

Samverkan är centralt i bibliotekens arbete, både internt mellan biblioteken i kommunen men också med andra bibliotek i regionen och landet. Den samverkan rör oftast det dagliga arbetet, rutiner, att koordinera vissa tjänster, erfarenhetsutbyte, kompetensutveckling, biblioteks-utveckling med mera. Dessutom har man möjlighet att komplettera varandras insatser för att kunna erbjuda alla medborgare en bredd av bibliotekstjänster, även om varje enskilt bibliotek inte kan erbjuda alla tjänster och all media på plats. För att detta ska fungera på ett tillfredställande sätt krävs en samsyn om bibliotekens olika roller och uppdrag. Därför är det av yttersta vikt att det finns en gemensam grund som alla bibliotek i Haninge står på. Detta gör att medborgaren möts av bland annat samma svar på frågor, samma avgifter och samma bemötande oavsett vilket bibliotek den besöker i kommunen.

Utöver denna samverkan, som mest rör det dagliga arbetet, finns också ett väl utbyggt samarbete med andra aktörer - inom förvaltningen, inom kommunen och med utomstående och kommersiella aktörer. Dessa är bland andra:

- Skolor
- Förskolor
- Fritidsgårdar
- Kulturverksamheten
- Barnavårdscentraler
- Vuxenutbildningar
- Föreningar
- Röda korset
- Företag
- Seniorverksamhet

Samverkan med dessa är av stor vikt för bibliotekens verksamhet, både kärnverksamheten och den verksamhet som sträcker sig utanför den. Dels för litteraturförmedling till grupper som annars kan vara svåra att nå men också en möjlighet för att nå ut med att biblioteken finns och vad de kan erbjuda. Ytterligare kan också vissa projekt och idéer möjliggöras tack vare denna samverkan, då dessa

aktörer kan ha ett nära samröre med en viss grupp som biblioteken vill nå, men också för det ekonomiska stöd som ibland kan behövas i samband med vissa projekt.

Utöver dessa utvecklade och väl inarbetade samarbeten bör biblioteken se över vilka som samverkan kan påbörjas och utvecklas med, till exempel funktionshinderorganisationer.

Medarbetaren

Biblioteken i Haninge var tidigare en stark enhetlig verksamhet som i den nuvarande organisationen (från och med 1 april 2014) har stora utmaningar att arbeta med. Som tidigare nämnts är det viktigt att grundläggande strukturer, såsom till exempel rutiner och regler ser likadana ut på alla bibliotek för att kunna ge besökarna samma bemötande och besked. Biblioteken behöver en gemensam plattform att stå på för att kunna ge medborgarna den allra bästa och mest likvärdiga servicen, oavsett vilket bibliotek de besöker. En del av den plattformen är de riktlinjer för bemötande som finns och nyligen uppdaterades (se bilaga). Det är också viktigt att medarbetarna har en möjlighet att träffa varandra över områdesgränserna för kunskapsutbyte och utveckling.

Det som ingår i bibliotekspersonalens viktiga roll är bland annat att göra urval, organisera och systematisera information, identifiera och avgränsa frågeställningar och värdera källor. Med läsandet i centrum vägleder och stimulerar personalen besökaren. Detta genom god litteraturkännedom och en litteraturförmedling där läslusten och läsinspirationen är i centrum.

Baksidan för många bibliotek och medarbetare är att allt eftersom bibliotek förväntas tillhandahålla nya tjänster som är i takt med den övriga samhällsutveckling så byggs dessa tjänster upp i huvudsak utan nya resurser under en tid då bibliotekens ekonomi har varit ansträngd. Det gör att det ser väldigt olika ut i olika delar av landet och även inom en och samma kommun. Dessutom har andra delar av verksamheten fått stå tillbaka. Enligt Svensk biblioteksforening har antalet biblioteksfilialer sedan början av 90-talet minskat med 25 procent. Under samma tid har ”personalen minskat kraftigt och folkbiblioteken har idag ungefär samma antal årsverken som runt 1980, trots ökade krav på verksamheten. Även bokinköpen minskar, liksom utlåningen.

Detsamma gäller prenumerationerna på tidningar och tidskrifter. Stora delar av folkbibliotekens verksamhet utanför biblioteksrummet har dessutom trängts undan.

Det gäller till exempel den sociala biblioteksverksamheten, den uppsökande verksamheten och den läsfrämjande verksamheten, verksamheter som under lång tid har varit hörnstenar i bibliotekspolitiken. Resultatet syns bland annat i läsvaneundersökningarnas alarmerande vittnesbörd om att allt större grupper i samhället inte längre läser böcker. Klyftorna ökar alltså igen.”³²

Den digitala förväntan

En utmaning för biblioteken och dess personal är besökarnas förväntan på att personalen har en uppdaterad och aktuell it-kunskap. Detta kan tyvärr medföra problem i och med att det inte finns någon enhetlig utbildning, möjlighet eller ibland vilja att lära sig nödvändig kunskap. Detta är en stor utmaning framför allt då det gäller tjänster som biblioteken själva tillhandahåller, såsom e-boks-utlåning, databaser och bibliotekens hemsida. Tyvärr kan besökarnas förväntan på vad personalen kan erbjuda både när det gäller kunskap och tid vara högt ställda, t.ex. hjälp vid datoranvändning. Det är en balansgång mellan vad som är en acceptabel nivå av kunskap och vad besökaren förväntar sig. Bör biblioteken göra en gemensam bred satsning för att all personal ska ha en så snarlik grundläggande nivå av it-kunskaper på alla bibliotek i Haninge? Detta skulle medföra en kostnad då det inte bara innebär utbildning utan att det även skulle behövas en uppdaterad maskinpark så att personalen har möjlighet att pröva och lära sig hur till exempel en smartphone funkar, då det inte är något som arbetsplatsen idag har tillgång till.

Möjligheterna till informationshämtning med datorer är stor och en grundläggande del av bibliotekens service men det starka teknikberoendet är tyvärr också en sårbar punkt. Som det är idag är många delar allt för sårbara då problem med it-miljön hos kommunen och de företag som tillhandahåller olika tjänster oftast gör att verksamheten ibland helt stannar av - då det till exempel inte går att söka efter, låna ut och lämna tillbaka media, använda bibliotekens hemsida, använda de publika datorerna eller skriva ut från dessa. Att uppfylla alla enskilda individers olika behov utifrån de egna förutsättningarna är varken uppdraget eller möjligt att åstadkomma inom ramen för bibliotekens resurser. Förutom omöjligheten i att uppfylla medborgarnas förväntan orsakar dessa problem ofta att personalen blir lidande. Personalen står ju i första ledet och får ofta försöka lösa it-problem som de inte har någon djupare kunskap om. Här kan det vara bra att skilja på de kunskaper om

---

³² Biblioteksplaner, s. 22

tjänster som personalen förväntas ha (e-böcker m.m.) och de it-problem som är externa och personalen varken har en påverkan på eller kan förväntas ha kunskap om.

Den digitala klyftan märks tydligt på biblioteken. Många medborgare har så låga eller inga it-kunskaper alls så att de inte kan anses vara digitalt delaktiga över huvud taget. Detta är en utmaning där biblioteken har ett viktigt uppdrag för att öka den digitala delaktigheten, då många söker sig till biblioteken för hjälp. Tyvärr kan det ibland vara svårt för personalen att ha möjlighet att hjälpa dem i den omfattning som de skulle behöva, på grund av att det inte finns personalresurser för att hjälpa dessa.

Bibliotekens roll i att minska den digitala klyftan är mycket viktig men då krävs personalresurser för att biblioteken ska kunna göra mer.

Skolans roll

Utbildningsförvaltningen ansvarar för att samtliga elever ska ha tillgång till skolbibliotek, i enlighet med Skollagen (2010:800). Skolbibliotek ska vara "en integrerad del av skolans verksamhet och till för undervisningens behov. Det vänder sig därför till lärare och elever, inte till allmänheten."³³

Folkbibliotekens roll gentemot skolorna är att vara ett komplement till deras skolbibliotek. Det finns vissa tjänster där gränsdragningen mellan skol- och folkbibliotek är tydlig. Dessa är bland annat nedladdning av talböcker till elever, klassuppsättningar av böcker och när skolklasser har ämnesspecifika projektarbeten där folkbiblioteken inte har den mängd böcker som krävs för att en hel klass ska kunna låna. I dessa fall är skolbibliotekens pedagogiska roll extra tydlig.

Det är skolans ansvar att all skolpersonal vet om gränsdragningen mellan folk- och skolbibliotekens olika roller.

Folkbiblioteken erbjuder alla elever i förskoleklass en introduktion på biblioteket och alla elever kan få ett bibliotekskort om de och målsman så önskar. I vissa årskurser (för närvarande årskurs 3 och 6) erbjuds också bokpresentationer för att ytterligare stimulera läslusten. Övriga årskurser har möjlighet att regelbundet komma på besök för att låna och lämna böcker.

---

³³ Biblioteksplaner, s. 37

Skolverket konstaterar att det ”krävs ett organiserat samarbete mellan en skola och ett kommunalt bibliotek för att kravet på tillgång till skolbibliotek ska anses vara uppfyllt. Det räcker inte att skolan och eleverna vid behov besöker till exempel ett folkbibliotek i samma kommun.”³⁴

Nyckeltal

Nyckeltal är ett sätt att dels jämföra verksamheter med andra kommuners verksamheter i tal, men är också en möjlighet att följa utveckling över tid och sätta upp vissa mätbara mål för verksamheter som annars är svåra att mäta i siffror, såsom biblioteksverksamhet.

I denna plan skiljs på nyckeltal som är intressanta att jämföra med andra kommuner och analysera och på nyckeltal som ska börja användas aktivt och där konkreta mål sätts upp för verksamheten.

Det är endast fyra måltal som har satts upp i denna biblioteksplan, vilket beror på att det i och med denna biblioteksplan ska börja arbetas mer aktivt med nyckeltal. Detta för att det i kommande biblioteksplaner ska kunna sättas upp måltal för fler och/eller intressanta nyckeltal. Nyckeltalen nedan kan alltså ses som ett förarbete till framtida nyckeltalsarbete. Måltalen kan komma att behöva revideras under tiden då detta utvecklingsarbete sker.

Nyckeltal som är intressanta i jämförande aspekt:

- Antal biblioteksenheter per 1000 invånare
- Total driftskostnad per invånare
- Bibliotekets kostnader i förhållande till kommunbudget
- Öppettimmar per 1000 invånare
- Totalt fysiskt mediebestånd (per invånare)
- Andel publika aktiviteter primärt för barn och unga
- Årsverken per 1000 invånare

Nyckeltal som ska vara mål eller börja arbetas mer aktivt med:

---

³⁴ Skolverket, september 2013

Börja arbeta aktivt med och kartlägga dessa:

- Antal förvärv som gjorts på inköpsförslag
- Andel som läses på plats, ej hemlån
- Täckningsgrad gåvoböcker
- Täckningsgrad klassbesök
- Andel av årsarbetstiden som är avsatt till t.ex. inläsningstid, bokprat, omvärldsbevakning, kompetensutveckling, publika aktiviteter, elektronisk publicering, sociala medier, referensförfrågningar.

Nyckeltal med måltal:

- Antal barnutlån per barn 9,1 till 10
- Antal nyförvärv per invånare 0,12 till 0,2 (om budget tillåter)
- Total utlåning (ej e-böcker) per invånare 4,35 till 6,5 (2018 5)
- Antal aktiva låntagare per invånare 23% till 30%, 19 325 till 25 000

Utvecklingsområden för biblioteken i Haninge kommun

- *Nya sätt att nå ut till fler*

Detta gäller både nya potentiella besökare och de besökare som redan kommer och både med kärnverksamhet, såsom läsfrämjande, och "övriga" aktiviteter. Ambitionen är att utbudet och bibliotekens tjänster ska vara väl kända bland medborgare och inom kommunens verksamheter.

Detta kan göras genom att t.ex. utföra brukarundersökningar, se över och analysera statistik och starta projekt, som riktar sig till vissa grupper. I samband med detta måste biblioteken dock aktivt välja och välja bort grupper under en viss tid, för att lägga resurser där de anses behövas.

Här finns det olika nivåer av utvecklingsarbete som biblioteken kan göra:

- Vad kan göras med befintliga resurser? Omfördela, välja och välja bort och utvärdera för bättre nyttjande av resurserna.

- Vad kan göras med sökta medel, t.ex. projektanslag? I dessa fall kanske det för biblioteken bara handlar om en omfördelning av personalresurser under en viss tid.
- Vad kan göras med utökade eller tillskjutna medel?
Vilken eller vilka nivåer biblioteken i Haninge ska jobba på är en fråga för förvaltningsledning och nämnd.
- *Arbeta aktivt med uppföljning och utvärdering* – för bättre nyttjande av resurser.
Inom ramen för detta ska biblioteket ta vara på och utveckla samverkan mellan biblioteken och med andra aktörer. Detta kan göras genom att t.ex. arbeta mer aktivt nyckeltal och statistik och skapa en struktur för god samverkan.
- *Arbeta aktivt gentemot och tillsammans med grupper som är prioriterade i Bibliotekslagen*, inte bara mediautbudet.
- *Öka personalens it-kompetens* inom de områden som biblioteken tillhandahåller tjänster.

Referenser

Nationella styrdokument

- **Bibliotekslagen 2013:801**
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-2013-801/
- **Skollagen 2010:800, 2 kap. 36 §**
https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/
- **Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), 9e §**
https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1993387-om-stod-och-ser_sfs-1993-387/

Internationella dokument

- **Bibliotekens internationella manifest**
<http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS-INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB.pdf>

Interna styrdokument

- Kulturpolitiska programmet
- Lätt och rätt för alla
- Riktlinjer för fjärrlån (under revision 2016)
- Medieurvalsprinciper
- Riktlinjer för bemötande

Källor

Bibliotekerne er en god forretning, artikel ur Politiken, 20150119

<http://politiken.dk/kultur/boger/ECE2516652/bibliotekerne-er-en-god-forretning/>

Biblioteksplan 2.0, Kungliga biblioteket 2013

Biblioteksplaner – från bibliotekslag till biblioteksplan, Svensk biblioteksförening 2005

Fakta om bibliotek 2011, Svenska biblioteksförening

Nyckeltal 1.0, Kungliga biblioteket 2013

Olika syn på saken, Svensk Biblioteksförening rapport 2011:2

Skolverket

Övriga källor

Ett urval svenska biblioteksplaner